

جایی در جریان علم جهانی

■ دکتر عباس حزی

استاد دانشگاه تهران

سال‌هاست برخی صاحب نظران به این نکته اشاره می‌کنند که یکی از شرایط عمده برای عرضه بین‌المللی یافته‌های علمی داخل کشور حضور در جریان علم جهانی است و این به معنای ارائه کار به زبان بین‌المللی علم - در حال حاضر زبان انگلیسی - است. به همین دلیل عده‌ای ترجیح می‌دهند کار خود را اساساً به زبان انگلیسی و برای درج در نشریات انگلیسی زبان تهیه و تدوین کنند، اما بخش اعظم تولیدات علمی که در آنها نویافته‌های علمی ارزنده‌ای نیز می‌توان یافت به زبان فارسی منعکس می‌شود و نویسندگان آنها نیز اصراری بر زبان انگلیسی ندارند. آیا بین این دو قطب راه میانه‌ای وجود ندارد؟

یکی از راه‌های پیشنهادشده حرکتی دو وجهی است، یعنی مقالات ضمن حفظ ساختار زبان فارسی، به گونه‌ای تدوین شوند که قابل مراجعه و استفاده نسبی در مقیاس جهانی باشند. اجرای این راه میانه برای نشریات داخلی چندان دشوار نیست، تنها لازم است سیاستی جدید در مجلات اتخاذ و اجرا شود.

این راه میانه دارای چهار شرط روشن و تعریف‌شده برای مجلات و مقاله‌های مندرج در آنهاست:

۱) وجود چکیده به زبان انگلیسی، ۲) حضور کلیدواژه‌ها به زبان انگلیسی، ۳) تهیه مآخذ به زبان انگلیسی، ۴) حضور افراد شناخته‌شده بین‌المللی در هیئت تحریریه. بخش اعظم این شرایط در حال حاضر - دست کم از لحاظ صوری - فراهم است، تنها باید تغییراتی در برخی ویژگی‌های ساختاری و محتوایی صورت گیرد که اشاره به آنها خالی از فایده نیست.

۱. در بسیاری مجلات چکیده انگلیسی تبدیل به کلیشه‌ای شده که حضور ظاهری دارد، اما گویی قرار نیست کسی آنها را مطالعه کند. این چکیده‌ها یا ترجمه همان چکیده نادرست فارسی و یا برگردان نادرستی از آن است. هرگاه بپذیریم چکیده انگلیسی تنها متنی است که مخاطب غیرفارسی زبان را از محتوای مقاله آگاه می‌کند، به گونه‌ای دیگر به آن می‌نگریم. حجم بیشتر و محتوای غنی‌تر لازم است. مسئله، روش، جامعه تحقیق و یافته‌ها باید به روشنی قابل درک و دریافت بوده و مسئول تهیه یا بازنگری و ویرایش چکیده نیز باید زبان‌شناس باشد. چنین چکیده‌ای برخلاف چکیده فارسی که بر پیشانی متن اصلی خودنمایی می‌کند و مؤلف اطمینان دارد خواننده با مطالعه آن، نارسایی‌های احتمالی چکیده را جبران خواهد کرد، تنها متن علمی است که قرار است اطلاعات ارزنده‌ای در اختیار مخاطبی بگذارد که متن اصلی را نمی‌خواند.

۲. کلیدواژه‌ها که در ساختاری غیرنحوی مضمون یا مضامین متن را منعکس می‌کنند، باید به گونه‌ای تهیه شود که سرجمع آنها درون‌مایه اصلی مقاله را باز نمایند. بنابراین کلیدواژه‌ها را نباید زائده‌ای تلقی کرد که قرار است جایی را که برای آن در نظر گرفته شده پر کند. بین کلیدواژه‌ها و عنوان و اندیشه اصلی چکیده باید تناظر یک به یک وجود داشته باشد. واژه‌های زائد یا تکراری جایی در این بخش ندارد. این تنها موردی است که به نظر می‌رسد برگردان آن به انگلیسی دشواری چندانی ندارد، ولی استفاده از برابر نهاده‌هایی که در انگلیسی با همان ساختار و مضمون مورد استفاده قرار می‌گیرد، نکته‌ای اساسی است که باید به آن توجه کرد. طبعاً حضور آن

سال‌هاست برخی

صاحب نظران به این نکته

اشاره می‌کنند که یکی از

شرایط عمده برای عرضه

بین‌المللی یافته‌های علمی

داخل کشور حضور در جریان

علم جهانی است و این

به معنای ارائه کار به زبان

بین‌المللی علم - در حال حاضر

زبان انگلیسی - است

فهرست مآخذ از بخش‌های
مهمی است که خواننده
انگلیسی‌زبان از طریق آن به
میزان اشراف مؤلف به منابع،
آگاهی از آثار جدید، ربط
موضوعی آنها با مقاله، و گستره
کار پی‌می‌برد. بنابراین برگردان
آنها به زبان انگلیسی بخش مهم
دیگری از ایجاد شرایط حضور در
جریان علم جهانی است

هرگاه رشته کتابداری و
اطلاع‌رسانی این امر را بپذیرد
و به صورت جمعی و با تصمیمی
حرفه‌ای در این راه گام
بردارد، می‌توان این رشته را
آغازگر کاری بزرگ در عرصه
جهانی کردن علم ایران دانست

واژه‌ها در چکیده انگلیسی نیز مورد انتظار است.

۳. فهرست مآخذ از بخش‌های مهمی است که خواننده انگلیسی‌زبان از طریق آن به میزان اشراف مؤلف به منابع، آگاهی از آثار جدید، ربط موضوعی آنها با مقاله، و گستره کار پی‌می‌برد. بنابراین برگردان آنها به زبان انگلیسی بخش مهم دیگری از ایجاد شرایط حضور در جریان علم جهانی است. خصوصاً اینکه در نمایه‌های استنادی موضع درست خود را می‌یابد.

مآخذ مقالات فارسی معمولاً یا فارسی است یا تلفیقی از فارسی و انگلیسی (یا سایر زبان‌های اروپایی). زبان‌های اروپایی طبعاً به همان شکل ظاهر می‌شوند، اما زبان فارسی باید ترجمه و بعضاً آوانگاری شود؛ یعنی عناوین آثار ترجمه، بقیه بخش‌ها آوانگاری و تاریخ نیز به میلادی تبدیل شود. تنها چیزی که باید به یاد سپرد، قرار دادن کلمه Persian در داخل پراگماتر در پایان هر مدخل کتاب‌شناختی فارسی است.

این نوع فهرست پس از فهرست مآخذ معمول مقاله درج می‌شود. البته برخی نیز محل مناسب آن را در پایان چکیده انگلیسی می‌دانند تا بخش انگلیسی استقلال خاص خود را حفظ کند؛ یعنی عنوان، مشخصات مؤلف، چکیده، کلیدواژه‌ها، و مآخذ به انگلیسی درج شود.

۴. عضویت افرادی در هیئت تحریریه که وجهه بین‌المللی دارند. برخی مجلات می‌کوشند یک یا دو نفر را شناسایی و با آنها مذاکره کنند تا اجازه درج نامشان را در فهرست اعضاء هیئت تحریریه اخذ کنند. اما باید توجه داشت که بخش قابل توجهی از ایرانیانی که هم‌اکنون در هیئت‌های تحریریه (خصوصاً در مجلات علمی پژوهشی) عضویت دارند وجهه بین‌المللی دارند و این شرط خود به خود حاصل است.

آنچه پیشنهاد شد گامی مؤثر در ورود به جریان علم جهانی است بدون آنکه جامعه علمی داخل کشور خصوصاً جوانان علاقه‌مند، از ارتباط با آثار محروم شوند. نتیجه مرتبط دیگر این است که بخت نمایه‌شدن آثار و مجلات در نمایه‌های بین‌المللی بسیار افزایش می‌یابد، و این خود باب ورود دیگری به جریان علم جهانی است. از سوی دیگر این امر استناد به آثار مجلات فارسی را نیز افزایش می‌دهد و می‌توان امید داشت که رتبه علمی کشور به‌طور واقع‌بینانه‌تری در مقیاس جهانی تعیین شود.

هرگاه رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی این امر را بپذیرد و به صورت جمعی و با تصمیمی حرفه‌ای در این راه گام بردارد، می‌توان این رشته را آغازگر کاری بزرگ در عرصه جهانی کردن علم ایران دانست.